

НОВІТНЯ УКРАЇНСЬКА ПРОЗА

**Сучасні українські
письменники
намагаються подолати
“провінційність”,
“окремішність” нашої
літератури.**

Критика виділяє літературу:

□ елітну, маргінальну (тобто призначену для вузького читацького кола)

□ масову, актуальну літературу (призначену для певного читацького кола, яке й визначає читацькі пріоритети)

У сучасній прозі співіснують **різні тенденції розвитку** без чітко визначеної жанрової диференціації.

її **жанрово-тематичні пріоритети різноманітні** (детективна, фантастична, містична, історична, філософська проза, що представлена есеями, оповіданнями, новелами, повістями, романами).

Для визначення загального стилю української прози останніх років найкращим є термін «полістилістика», коли кожен окремий авторський художній текст являє собою поєднання різностильових елементів.

- Авторське «я» перш за все виявляється у мові, тому вона — це або вишукана, надінтелектуальна, або це свідоме використання суржику, зниженої лексики тощо.
- Однією з рис сучасної прози є її двомовність (російськомовна література українських авторів). Ця традиція сягає ренесансної доби з ідеалом «людини трьох мов», проте сьогодні помітним стає прагнення російськомовних українських авторів писати українською мовою.

Проза класиків української літератури
різнотематична і різноформатна.

Письменники, з одного боку,
дотримуються традицій у виборі тем, з
другого — намагаються осмислити реалії
сучасного їм буття

□ Українські автори намагаються
зламати усталені уявлення
читача про світ, філософськи
осмислюючи закони
світобудови, долю цивілізації.

«Жіноча» проза є досить потужною течією

- **Особливої уваги заслуговують твори авторів, що продовжили традиції шістдесятників і водночас спробували зруйнувати класичні форми, засвоюючи нові модернові (Юрій Андрухович, В'ячеслав Медвідь, Євген Пашковський, Олесь Ульяненко, Анатолій Дністровий та ін.).**
- **Українська інтелектуальна проза кін. ХХ — поч. ХХІ ст. багато в чому набуває транснаціонального характеру.**
- **Сучасні українські автори намагаються бути в одній жанрово-тематичній площині зі світовою прозою, знайти спільну мову зі «світовим» читачем.**

Актуальною у сучасній прозі стає

урбаністична тема,

яку автори осмислюють

у контексті людських стосунків та
взаємин людини з викривленою
пострадянською дійсністю.

Це перш за все проза Олеся Ульяненка (роман «Сталінка»), Олександра Ірванця (роман «Рівне/Ровно(Стіна). Нібито роман»).

- Юрія Андруховича своєю прозою (романи «Рекреації», «Московіада», «Перверзія») творить майстерну ілюзію посткомуністичної, постколоніальної дійсності.
- Своєрідне таємниче переплетіння легенд, казок, містифікацій являє собою проза Юрія Винничука («Легенда Львова», «Таємниці львівської кави»)
- Представником декадансу в сучасній прозі, що перетворює хворобливий стан свідомості на творчий засіб, сон — на літературний жанр, вважають Юрка Іздрика («Подвійний Леон», «Біографія аутиста», «Воццек»).

**У сучасній українській
постмодерній прозі
критики виділяють дві
школи – житомирську і
галицьку.**

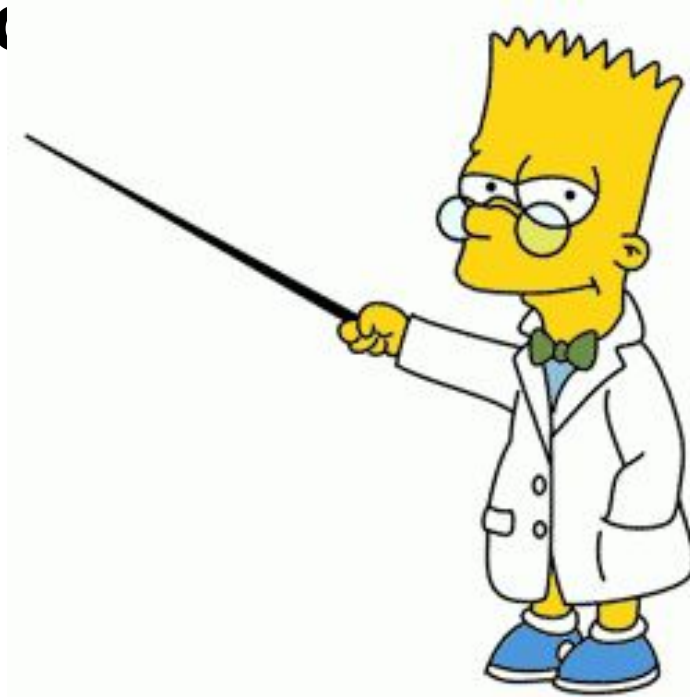

Галицька прозова школа – Ю.Андрухович
(вважають засновником), Ю.Іздрик, Т.
Прохасько, Ю.Винничук, Л.Дереш.

Позначається:

- ✓ **Грайливістю**
- ✓ **Іронічністю,**
- ✓ **Фривольністю** (фривольний – легковажний, не зовсім пристойний)
- ✓ **Орієнтована на європейську культурну традицію**

Витоки житомирської прозової школи пов'язуються з творчістю Вал. Шевчука, В.Медведя. Молодше покоління – Є.Пашковський, О. Уляненко

У творах прозаїків першої школи переважають екзистенційні мотиви. У творах представників другої школи домінує гра й іронія, карнавал і травестія.

Митці цих шкіл змальовують також різні типи героїв: галицькі прозаїки культивують героя-інтелектуала, рафінованого інтелігента, житомирські – героя-маргінала (міського жителя – вихідця з села) та селяка з комплексом меншовартості.

Проте представників усіх шкіл об'єднує постмодерне світобачення, образ, точніше "маска" автора у центрі твору.

Постмодерний дискурс прози
Юрія Андруховича

- Ю.Андруховича вважають засновником галицької прозової школи. Прозові твори “Рекреації” (1992), “Московіада” (1993), “Перверзія” (1996) критики часто називають трилогією, оскільки головні герої цих творів – поети, мистецька богема; в основі всіх сюжетів – мотив подорожі, випробування героїв “критичною” ситуацією; кожен має незвичну, химерну назву. А також спільним у них є гра та іронія.

- Ігри на рівні сюжету виражені доволі яскраво авторськими коментарями, звертаннями до героя та читача. Головний герой романів є обов'язково поетом-богемою, що опиняється в самому епіцентрі фатальних перетворень “фізики в метафізику” і навпаки. За законами постмодернізму трилогія становить доволі відчутну жанрово-стилістичну суміш (сповідь, “чорний реалізм”, трилер, сатира), час розвитку дії в них вельми обмежений і сконденсований: одна ніч у “Рекреаціях”, один день у “Московіаді”, п'ять днів і ночей у “Перверзії”.

Загалом дослідники називають такі ознаки постмодерного письма Ю. Андруховича, як:

- ✓ *фрагментарність,*
- ✓ *полістилізм,*
- ✓ *інтертекстуальність,*
- ✓ *єдність масового й елітарного.*

Фрагментарність – це побудова творів із різножанрових і різностильових епізодів, фрагментів, кожен з яких відрізняється технікою написання, жанром, оповідачем.

Наприклад, “Перверзія” складається із 33 фрагментів (запрошень, програмок, інтерв’ю, репортажів, спогадів), нібито написаних різними людьми. Подібна манера письма називається пастишем (від *im. pastische* – стилізована опера-попурі, метод організації тексту як програмно еkleктичної конструкції). У такий спосіб реалізується онтологічна засада постмодернізму про багатоголосся світу, віртуальність реальності множинність світів.

Полістилізм – це моделювання різних літературних стилів в одному творі. До барокових елементів належать змішування мотивів античної міфології з християнською символікою, наприклад античний міф про Орфея і біблійний мотив про блудного сина у романі “Перверзія”.

У бурлескно-травестійній манері поєднується високе і низьке у доповідях героїв цього ж роману Лайзи Шейли Шалайзер, Альборака Джабраїлі, Стаха Перфецького.

- **Інтертекстуальність** у романах Ю. Андруховича реалізується у різних формах – запозичення і переробка тем, сюжетів, мотивів, образів, приховане і неприховане цитування, пародіювання, ремінісценції, алюзії тощо. Його твори ніби зіткані з безлічі цитат класиків і сучасних авторів, біблійних алюзій і міфологічних символів. Наприклад, у романі “Перверзія” знаходимо алюзію на новелу Томаса Манна “Смерть у Венеції”, а також своєрідний літературний парафраз сюжетної лінії повісті Миколи Хвильового “Санаторна зона”.

Єдність масового й елітарного проявляється у тому, що складний, інтелектуально насичений текст подається у формі детективу, любовного чи пригодницького роману.

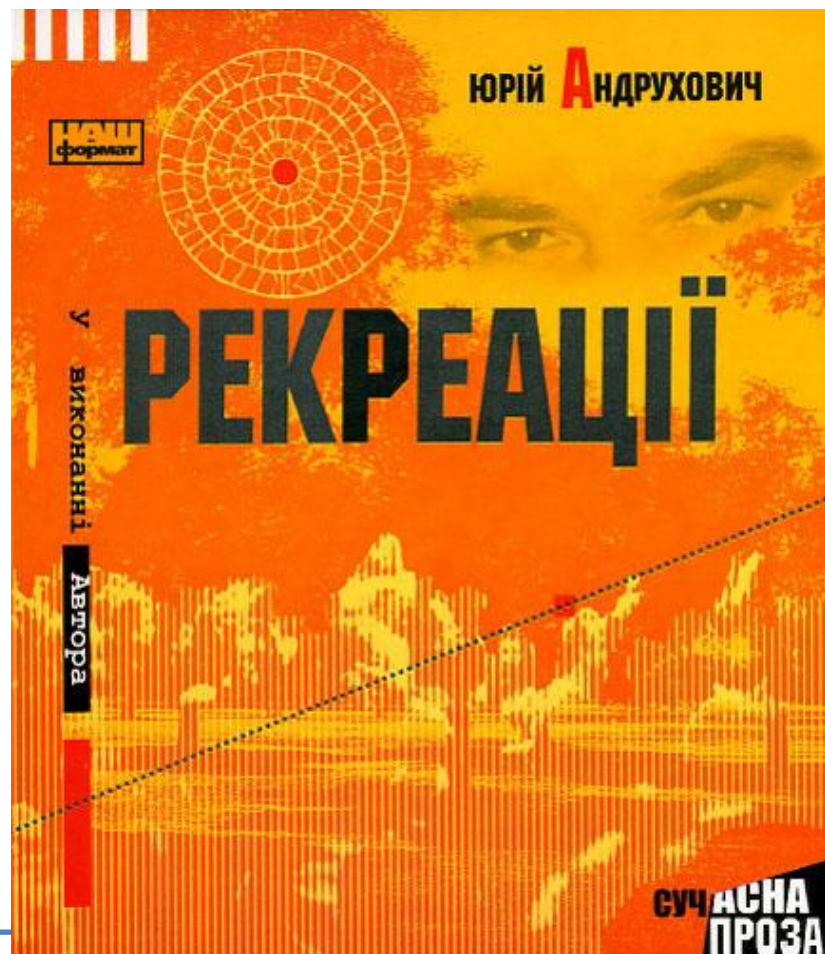
**Роман “Рекреації” Ю.Андруховича –
перший постмодерний твір сучасної
української літератури: система
образів, проблематика.**

«Рекреації» — перший
роман Юрія
Андруховича.
Опублікований у 1992 р.

**У романі “Рекреації”
заперечується як українська
літературна традиція,
як передрадянська, так і
радянська**

Оповідка про початок 90-х і такий собі український варіант бразильського карнавалу — Свято Веселого Духа, на яке потрапила компанія українських поетів.

*У ньому
як найяскравіше
розкрився потяг
автора
до гротеску і
фантасмагорії*

- Назва “Рекреації” (*лат.* – відновлення, перерви для відпочинку між лекціями) натякає на звичаї спудеїв Києво-Могилянської академії, які вдавалися до карнавальних ритуалів і забав.
- Проте назва має інший смисл – “по-новому творити” й символізує поховання культури як засобу виживання нації і народження вільної, багатоманітної культури, що розвиватиметься після проголошення незалежності України в новому духовному

Андрухович імітує різні літературні стилі: бароко, магічний реалізм, український бурлеск і травестію, маньєризм тощо. Так, впливи бароко виявляються у прагненні до карнавалізації, театралізації дійсності, бурлескно-травестійна поетика - у невідповідності між серйозним значенням викладених подій та їхнім "низьким" оформленням, що викликає комічний ефект.

У вигаданому місті Чортопіль зустрічаються:

- 1. талановитий поет Мартофляк (він же чоловік Марти; можливо, прототипом його є В.Неборак),**
- 2. геніальний режисер всіх часів і народів Павло Мацапура (прізвище означає “бридкий”, “страховисько” і асоціюється з “Енеїдою”),**
- 3. поет Юрко Немирич, Хомський (прізвисько Хома, що асоціюється з легендарним Хомою Невірним),**
- 4. Грицько Штундера (прізвище якого асоціюється з “бандерою”: герой народився в Караганді, а вихований у російськомовному Донбасі, де такі прізвиська були звичайними; корінь прізвища до того ж натякає на легковажну, цинічну й безпринципну людину).**

До Чортополя приїжджають:
з Ленінграда Хомський,
зі Львова – Марта і Мартофляк,
з Коломиї (можливо, це прототип
Чортополя, де в ці роки проходило
дійство “Духовної Української
Республіки”) – Немирич і Штундера,
з-за кордону – Попель (згодом з’
ясується, що це новітній Мефістофель,
чорт).

З кожним персонажем уже в дорозі відбуваються пригоди, що свідчить про наближення дійства карнавалу.

**у Рекреаціях
іронічно
обігрується
актуальна зараз
проблема
духовного
воскресіння нації.
Прозу
письменника
навіть було вжито
жанрову дефініцію
«НОВИЙ
український**

Самотність і свобода для кожного
з письменників-персонажів
роману зображена на тлі
всезагального карнавалу, який
завдячує своїм існуванням,
зокрема і темним лиявоським

«...— Ми не можемо просто так піти, не спробувавши тутешнього пива,— заявив Юрко.— Це все одно, що навіки зганьбитися, вкритися неславою, показати ворогові спину, зрадити самих себе, накласти в штани. Зрештою, ми маємо певні моральні обов'язки перед самими собою!...»

«...але я волів би трохи більше почути про ту забаву, котра тут незадовго відбудеться. Що ви можете нам розповісти, юний ангеле?...»

«...— А чи тебе хто просить увесь час валандати по тому святі? — слушно зауважив Хомський.— Знайдеш собі першу-ліпшу суперпанну — і вперед. Кожен з нас вільний у своєму виборі. Невільні люди не створять вільного карнавалу.
Хочеш бути вільним — будь ним...»

*Часто зустрічається
діалогічність художнього слова
у Андруховича.*

«...— Брак паперу,— відповів
Немирич.

— А я так чекаю третю книжку його
трилогії...

— Всі ми чекаємо.

— А ви були на похороні в поета Петра
Гаркавого?

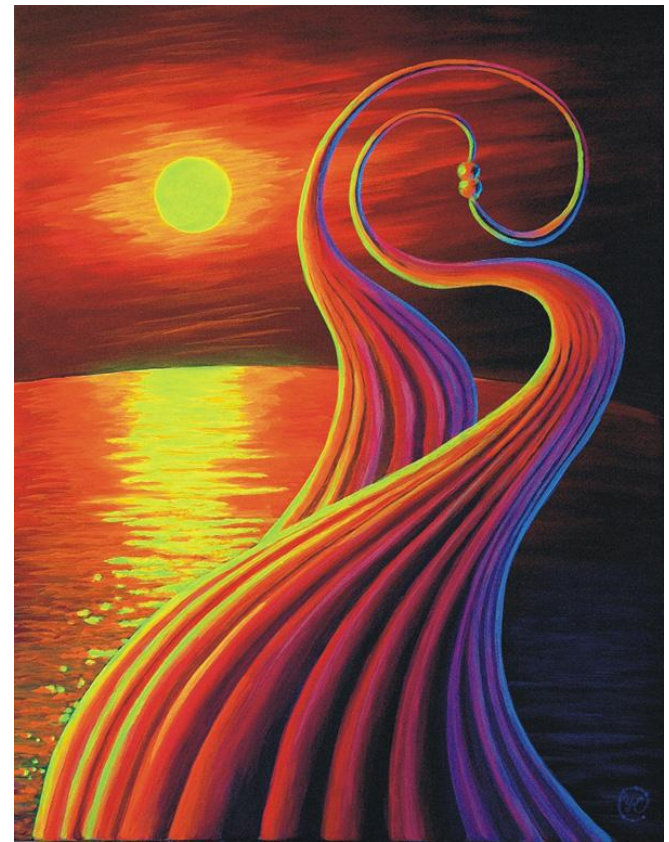
— Не був.

— І як пройшов похорон?

— Пристойно...»

Питання постмодерності роману

1. Метод відтворення художньої дійсності в романі "Рекреації" кардинально відрізняється від реалістичного, традиційно прийнятого в радянські часи.

2. Відкидання віри в єдність і абсолютну істинність ідеалів епохи, що передувала постмодерному часу і, як наслідок, *іронічність та скепсис*, що переважають у тоні оповіді.

3. Постмодерніський *прийом інтертекстуальності*, що полягає у творчому переосмисленні, здобутків попередньої культурної епохи, своєрідній грі з її уламками, їх новому комбінуванні.

4. Відсутнє протиставлення не лише між протилежним етичними та естетичними категоріями, але і між поняттями культура "офіційна" і "профанна", метропольна і провінційна, національна і колоніальна.

«...— А Фрейда ви знали?

— Фройда? Особисто не знав, але слухав його лекції перед війною в Зальцбурзі.

— То ви вже досить старий, пане Попель,— виявив Гриць.

— Я завше виглядаю молодший, як є насправді.

— А Юнга ви знали?

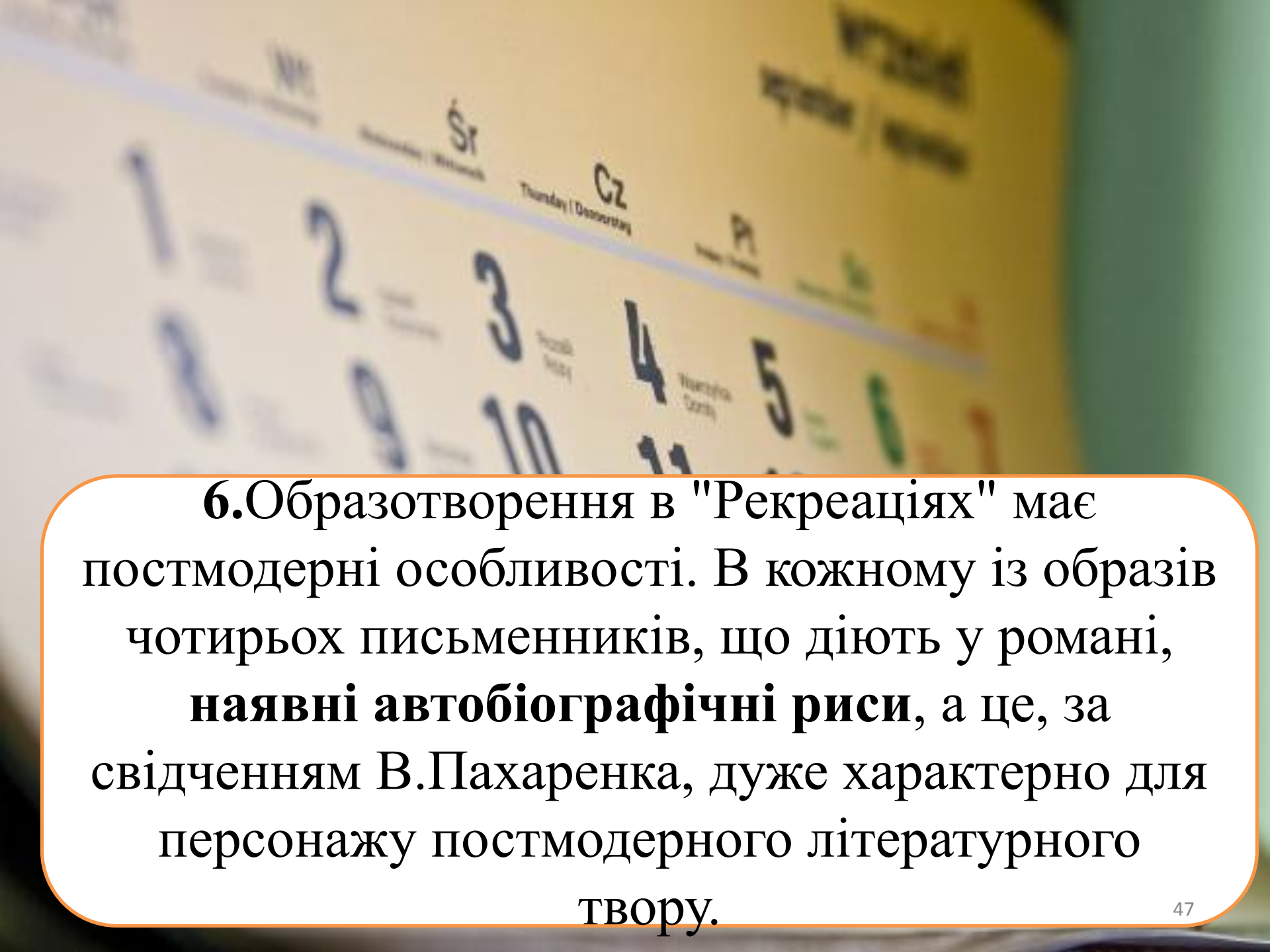
— Слухайте, я ж не можу всіх знати. Я знав деяких учнів Юнга. Дехто з них працював зі мною в моїй лічниці...

— Фантастика! А Джойса ви знали?...»

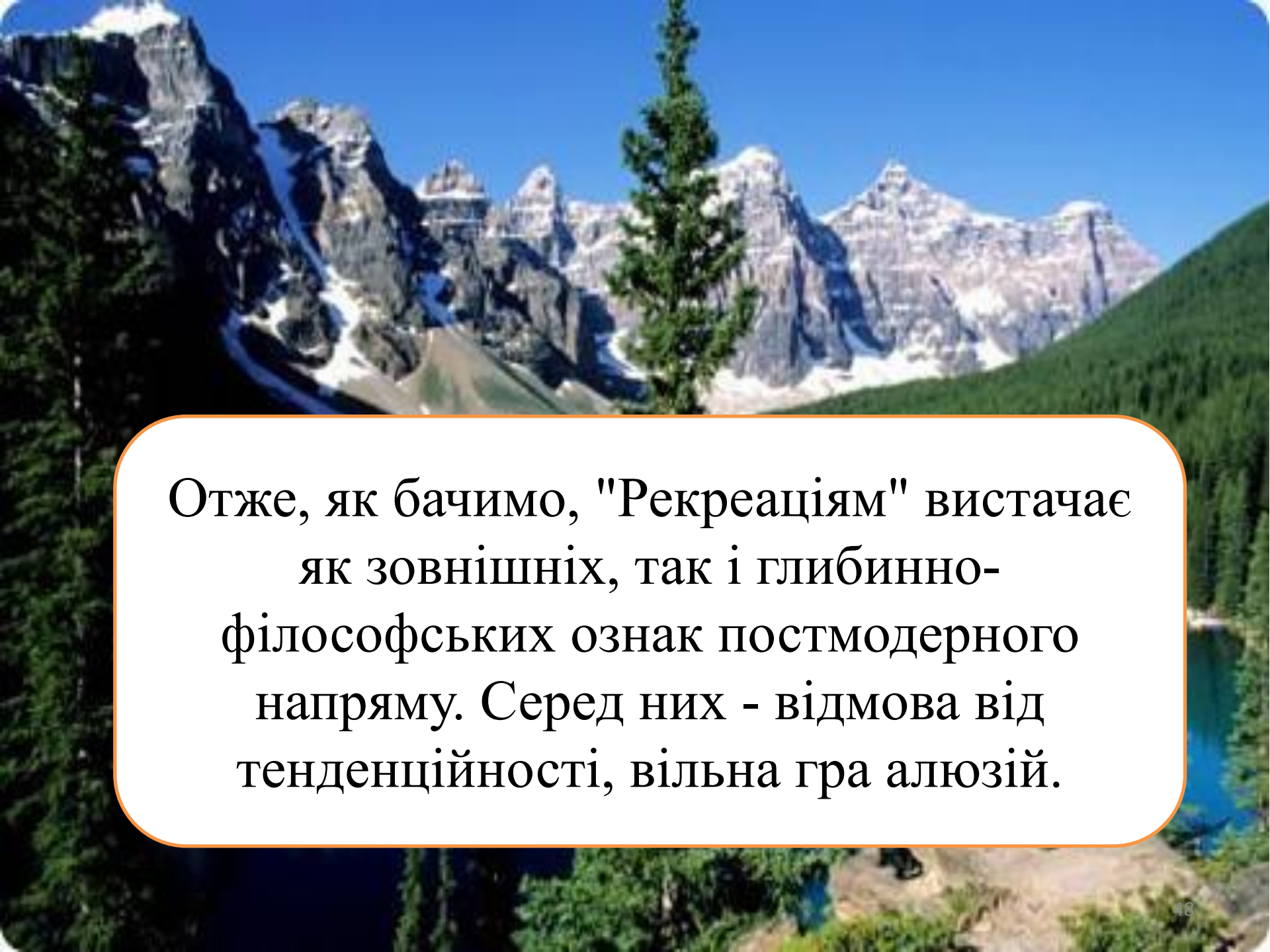
A person with long dark hair, wearing a light-colored hoodie, is sitting on a sandy beach with their back to the camera, looking out at the ocean. The waves are breaking in the distance. The scene is captured in a warm, golden light, likely during sunset or sunrise.

5. Андрухович майже знищує відмінності між внутрішніми монологами персонажів і власною розповіддю, що досягається, зокрема, нетрадиційним використанням у названих випадках займенників другої особи (ти, ви).

«...На Ринку вас вишикували шеренгами, спинами до сонця над ратушею, Вас було дуже багато - сотні таких самих, як ви, що приїхали веселитися на Свято Воскресаючого Духу. Ви мовчали і дивилися на офіцера, що проходжав перед вами, поглядав на годинника і щось видивлявся збоку колишньої вулиці Сакраменток....».

6.Образотворення в "Рекреаціях" має постмодерні особливості. В кожному із образів чотирьох письменників, що діють у романі, наявні автобіографічні риси, а це, за свідченням В.Пахаренка, дуже характерно для персонажу постмодерного літературного твору.

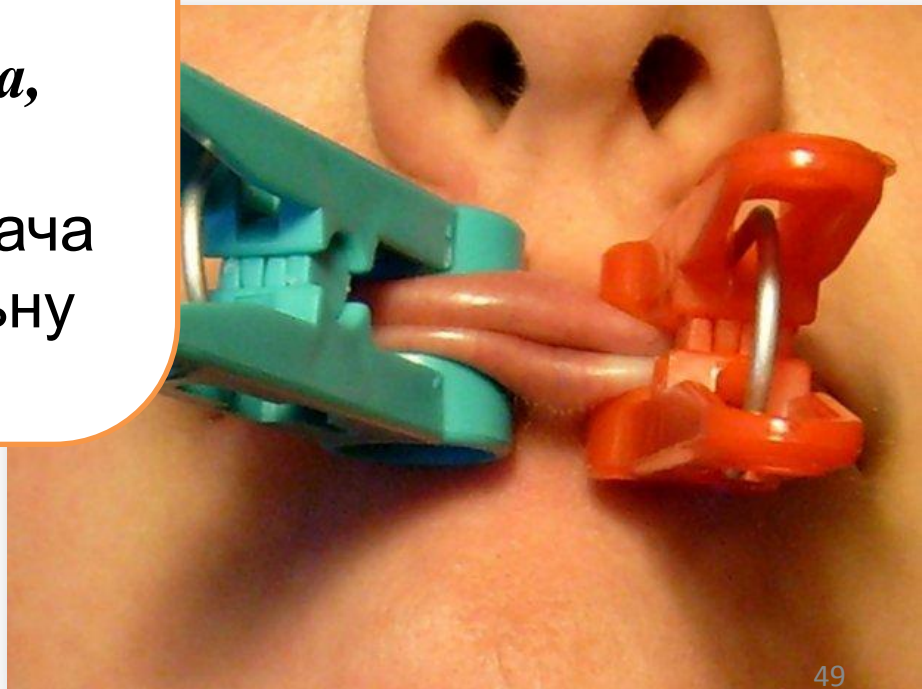
Отже, як бачимо, "Рекреаціям" вистачає як зовнішніх, так і глибинно-філософських ознак постмодерного напрямку. Серед них - відмова від тенденційності, вільна гра алузій.

Втілення принципу карнавальності

1. Андрухович використовує численні русизми, розмовні, жаргонні та лайливі слова і вирази

(неслабо, дурхата, крейзуха, зшизів, лажса та ін.).

Автор навмисно епатує читача та розвінчує постколоніальну дійсність

2. Відбувається *знищення межі між утопією, фантастикою, і реальністю*. Дія відбувається в неіснуючому місті Чортопіль, з'являється персонаж, пан Попель, що має демонічні ознаки, але разом з тим читач постійно наштовхується на реалії тодішнього радянсько-перебудовного життя.

3. Наявні алюзії до інших літературних творів, посилення на масову і високу культуру Заходу, України й Росії. Згадується кіноактер Міккі Рурк, режисери Фелліні і Гічкок, сюжет про чикагського ганстера з американського кіно, книга рекордів Гіннеса, Фрейд, Гессе, Глюк, Скарлатті та інші.

«...Гриць захотів
курити. Він черкнув
сірником об підшву на
черевиці вбитого —
точнісінько, як
американський актор
Міккі Рурк у фільмі
"Серце Ангела«...»

4. Карнавальність романного буття, це, звичайно, опис святкової процесії перебиранців та дій, які відбуваються під час Свята Воскресаючого духу на головній площі Чортополя, Ринок.

«..То були Ангели Божі, Цигани, Маври, Козаки, Ведмеді, Спудеї, Чорти, Відьми, Русалки, Пророки, Отці Василіани в чорному, Жиди, Пігмеї, Повії, Улани, Легіонери, Пастушки, Ягнята, Каліки, Божевільні, Прокажені,....»

5. Важливим елементом карнавалу є *невизнання* ним будь-яких *соціальних устоїв та норм*.

«....Так, Ростислав Мартофляк, ‘надія нації’, ‘офіційний поет’, будучи у нетверезому стані, зраджує своїй жінці з тридцятивосьмирічною повією. Проте і Марта проводить ніч з Хомським...»

**6. Яскравою
особливістю
карнавалу є
перевдягання.**

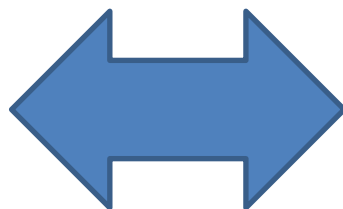
Так, Гриць Штундера майже підсвідомо знаходить собі новий образ, що ріднить його з героїчним минулим українського народу: змінює зачіску на козацький оселедець, а 'мармури' на стрілецький однострій. Такий одяг відповідає його внутрішній, дещо войовничій, сутності й особливо його душевному стану у той момент.

**7. Подвійна спрямованість
висміювання - йому підлягає
і світ навколо, і сам
висміюючий.**

Яскраво ілюструють цей принцип наслідки ранкового сприйняття Мартофляком своєї нічних пригод. До об'єктів його іронізування включається, зокрема, ситуація трикутника: він - Марта - Хомський.

Переслідуваний підозрами поет зіставляє себе з героєм численних анекдотів про повернення чоловіка з відрядження.

Таким чином, в романі ‘Рекреації’ чітко простежується зіставлення, протиставлення і, нарешті, злиття двох начал - карнавального й особистісного.

Феномен творчості в романі "Рекреації"

1. Втілення провідної ідеї руйнування колоніальної й антиколоніальної парадигми вітчизняної культури

2.Аспект взаємовідносин письменників та пересічної людини висвітлений, на противагу традиційному народницькому розумінню цих відносин у дещо іронічно-гумористичній манері.

*О. Гнатюк говорить про зміст
закінчення роману:*

*"Герої та їхня дійсність
зазнають перетворення -
рекреацій."*

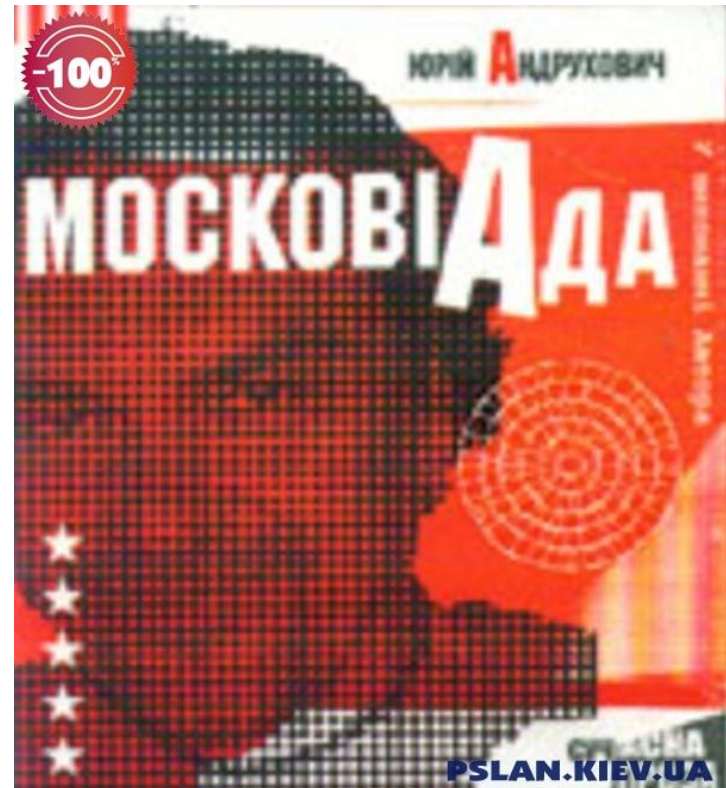

*Отже, керуючись
власним досвідом, Юрій
Андрухович адекватно
втілив у романі
"Рекреації" всю
неоднозначність,
суперечливість,
внутрішню
конфліктність буття
митця в сучасному
українському суспільстві.*

Юрій
Андрухович

«МосковіАда»

«Московіада» —
другий роман Юрія
Андруховича,
написаний лютому-
квітні 1992 року в
Фельдафінгу. Має
підзаголовок «роман
жахів».

Роман оповідає про один день з життя студента літературного інституту в Москві Отто фон Ф. Хоча в романі не вказано точний період дії, проте за деталями можна встановити, що дія відбувається влітку 1991.

Роман насичений гротескними і сюрреалістичними деталями, фантазмагоріями, на основі величезної кількості чуток, що супроводжували розпад імперії і водночас реалістичними деталями того ж періоду

Роману «Московіада» притаманні такі риси, як:

1. *Контрасність (непряма)*
2. *Іронічно-високий стиль*
3. *Культурологічна паралель*
4. *Оптимістичність ліричного героя*
5. *Літературна містифікація*
6. *Гра алюзіями*
7. *Пародіювання і стилізація високих і низьких, елітарних і масових жанрів*
8. *Формально-авантюрна фабула.*
9. *Травестія, фантасмагорія*

Контрастність

На контрастах, переважно прихованих, власне, базується структура цього твору. Андрухович однаково легко переходить з урочистого стилю на сленг і навпаки, послуговуючись універсальною зв'язкою – іронією, яка балансує на межі кітчу.

На сторінках роману ситуація дії змінюється кілька разів, кадри Москви на зламі епох чергуються зі студентськими снами, інтуїтивні ретроспективи – з відвертими проявами сексуальності.

Іронічно-високий стиль

Недосвідченому читачеві твір може здатися гумористичним, але в тому й полягає особливість постмодернізму: про серйозні речі немодно говорити серйозно.

Культурологічна паралель

Історію України подає в розрізі,
причому спеціально вводить для
підсилення враження не
зафіксованого в жодному підручнику
і майже бурлескного персонажа –
короля України Олелька II
Довгорукого-Рюриковича

Оптимістичність ліричного героя

Ліричний герой Андруховича постає у романі оптимістичним – щирим і не зневіреним. Та й сам роман „Московіада”, світлий, як міф, покликаний

„...засяяти провідною зорею для всіх цих [...] енків...”

Літературна містифікація

Автор «фільтрує» Москву з усіма її «жахіттями та абсурдами» через сприйняття Отто фон Ф. Упродовж майже всього твору (до фінальної сцени) персонаж займає споглядально оцінювальну позицію.

«Московіада» позбавлена бубабістської карнавальності та амбівалентності.

Авторська гра з образом води, як символом очищення, супроводжує героя впродовж усього роману. Потоки гарячої чистої води пов'язані для Отто фон Ф. з відчуттям повноти життя, любов'ю і затишком.

Холодний дощ упродовж твору переслідує персонажа, виснажуючи його життєві сили. Цілодобовий дощ, зрештою, спричиняє «всесвітній потоп».

Із наближенням фінальної сцени помітно активізуються в тексті атрибути «потойбіччя». Московський метрополітен порівнюється із транспортом для пекельних перевезень. Породжена в роки перебудови «жовтою і не лише червоною пресою» чутка про гігантських метрополітенівських щурів розгортається в романі у повноцінну сюжетну колізію.

Отже, проза Андруховича є "хрестоматійним" зразком українського постмодернізму і знаковим явищем для літпроцесу 90-х. Він почав цілий виток в новітній літературі, адже йому вдалося те, чого прагнули багато як попередників, так і наступників: *створити національний міф України у сучасній літературі*, цим самим заперечивши теорію про те, що український авангард позбавлений будь-яких історичних коренів.

Юрій Андрухович

“Перверзія”

РОМАН

«Перверзія» — третій
роман Юрія Андруховича.

Написаний у 1996 році.

ПЕРВЕРЗІЯ:

Збочення, перверзія (лат. perversio - розворот) - відхилення від норми.

Часто під збоченням мається на увазі статеве збочення. Проте говорять також про збочення апетиту, смаку, нюху; збоченням можуть бути названі й інші форми (ситуативних або органічних) порушень нормального функціонування організму.

2. За Фрейдом:

1) або перехід за анатомічні кордони частин тіла, призначених для статевого з'єднання;

Юрій Андрухович,
відмовляється від спроб
побудувати цілісну картину
світу з певною ієрархією
цінностей.
Натомість відбувається
об'єднання окремих
рівноцінних елементів, що
спричиняє фрагментарність
оповіді.

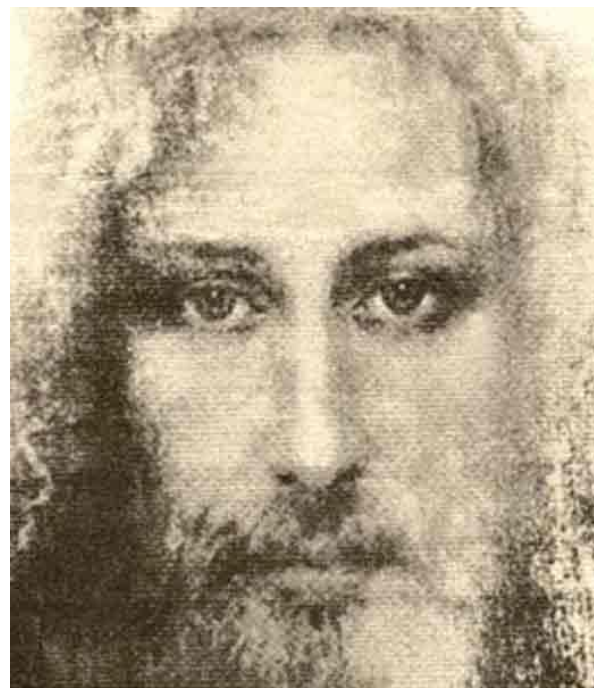
- Твір складається з багатьох версій дійсності, безлічі рівноцінних правд, побачених різними персонажами твору: головним героєм *Стахом Перфецьким, Адою Цитриною, Різенбокком*, невідомим всезнавцем-оповідачем тощо.
- Зв'язок між частинами довільний.
- Навмисна незавершеність, неоднозначність тексту активізує увагу читача, робить його співавтором твору.

Криза особистісного начала, характерна для сучасного світосприйняття, позначається й на образах персонажів роману. Замість сталого, психологічно сформованого персонажа у творі ми зустрічаємося з образами-масками.

Вони є скоріше носіями певних ідейних концепцій, філософськими абстракціями, ніж живими людьми. Їхню умовність засвідчує розмаїття імен. Наприклад, Стах має близько сорока, серед яких: *Йона Риб, Карп Любанський, Сом Рахманський, Глюк, Блюм* тощо.

Привертає увагу читача наскрізне асоціювання Перфецького з рибою, символом Ісуса Христа. Це підтверджує і бажання Перфецького жити у воді, і кінцеве зникнення у водах венеціанського каналу, і той факт, що під час жертвопринесення риби послідовниками нового культу Стах ототожнюється з нею.

«В роботі над "Перверзією" я свідомо пішов на такий крок: щоб увібрати в себе оперну стилістику – багато читав оперних лібрето. Літературно це дуже погані тексти, однотипні, стандартизовані. Вся патетика в такому тексті виглядає досить комічно. Вона набуває своєї сили в оперному дійстві, де ти бачиш і розумієш всю умовність. В "Перверзії" є розділ, де я переповідаю сюжет опери "Орфей у Венеції" в стилістиці оперних лібрето.»

Ю. Андрухович

Сюжет *опери “Орфей у Венеції”* — це внутрішній текст, дзеркальний аналог усієї структури “Перверзії”. Витвір Метью Кулікоффа можна приймати за короткий виклад пригод Стаха Перфецького у Венеції. Поет Перфецький, удівець, залишався вірним своїй покійній дружині (своїй Еввідіці), поки не зустрів Аду Цитрину.

- Стах асоціюється з Орфеєм, що спустився до пекла у пошуках утраченого кохання.
- Трагічна історія любові Перфецького до коханої, постійний мотив її пошуку, що увиразнюється в його снах, набуває рис філософської узагальненості.
- Стах, як і Орфей, митець, який зачаровує усіх слухачів силою свого дару. Це підкреслюють постійні згадки про те, що герой грав на безлічі інструментів, «особливо на наших душах».

□ Привертає увагу звернення автора до болючих проблем людського буття.

□ Екзистенційні почуття самотності, втрати ґрунту й місця в житті є наскрізними в романі, вони супроводжують духовні пошуки головного героя:

□ «Як багато всього я випустив, колекціонер дірявий, як багато розтратив, забув, особливо там, удома... Це вже тут ...я запрацював усім собою, злякався, що майже все розтрачу... Я злякався, що випадковість користується нами постійно і повсякденно. Я хотів би що-небудь проти неї змогти».

Роман “Перверзія” — це “лавина текстів”, які нібито зібрав в одній книжці автор.

Ю.Андрухович натякає спостережливому читачеві, що серйозно сприймати текст роману не варто, адже він — зібрання, суміш різноманітних квазідокументів та свідчень.

Текст “Перверзії” — це ризоматична побудова, схожі властивості притаманні й іншим романам письменника. Упроваджене в постмодерністський словник поняття “ризома” розглядається Дельозом та Ґваттарі “як модель неявного і неексклюзивного зв'язку на протилежність трансцендентній, ієрархічній структурі дерева..., яка розвивається через бінарну опозицію”

